

LATGALES DAUDZVEIDĪGĀ KULTŪRBAGĀTĪBA LAIKA UN TELPAS PERSPEKTĪVĀ

Janīna Kursīte

janina.kursite@lu.lv

Atslēgas vārdi: *Daugavpils novads, konfesjonālā, nacionālā, reģionālā un valstiskā piederība*

Raksts balstās divu vasaru (2016–2017) Latvijas Universitātes un Daugavpils Universitātes mācībbspēku, kā arī studējošo tradicionālās kultūras ekspedīciju iegūtajā audio un video materiālā, kā arī individuālu izpētes braucienu veiktajās audiointervijās Daugavpils novadā. Daugavpils novads aptver divas vēsturiski atšķirīgas teritoriālas vienības, kuras nodala Daugava. Daugavas upes kreisais krasts līdz Otrajam pasaules karam ietilpis Ilūkstes apriņķī, labais krasts — Daugavpils apriņķī. Labā krasta apdzīvotājiem ir skaidra etniskā, konfesjonālā, reģionālā un valstiskā piederības apziņa. Kreisā krasta iedzīvotāju etniskais, konfesjonālais un sociālais sastāvs padomju laikā stipri mainījies, tāpēc te izveidojusies ļoti sarežģīta kopējā situācija, kas rakstā detalizēti analizēta.

Kultūra ir cilvēku roku un prāta izveidots kopējais labums jeb pūrs. Tas var būt kā materiālas, tā nemateriālas dabas. Svarīgākais šajā ziņā ir pārmantojamība no paaudzes uz paaudzi, apgūstot iepriekšējo un kaut ko pieņesot kopējā pūrā klāt: “Kultūra ir tas, ko cilvēkam vajadzētu apgūt, lai kļūtu par vērtīgu/sabiedrības/ locekli.”¹ Kāda reģiona kultūras savdabību var radīt atsevišķi indivīdi, taču tās aprobāciju veic etniskas un/vai sociālas grupas. Kultūras jēdziens nav atraujams no tradīcijas, jo kāds fenomens var gan rasties vienā mirklī, bet nostiprināties tam ļauj tikai iesaiste un pieņemšana/nepieņemšana no tradīcijas nesēju puses. Tās teorētiski ir pašsaprotams lietas, taču praksē kultūras uzkrājums un savdabība katrā reģionā var veidoties pavisam atšķirīgi. Viens no tādiem reģioniem, kur vietējā kultūra funkcionē atšķirīgi no lielas daļas citu Latvijas reģionu, ir Daugavpils novads.

Divas vasaras (2016–2017) Latvijas Universitātes un Daugavpils Universitātes pētnieku grupa kopā ar humanitāro nozaru studentiem (galvenokārt doktorantiem un maģistrantiem) par lauka pētījuma objektu bija izvēlējusies tieši Daugavpils novadu. Šeit — ar atskatu vēsturē — detalizētāk par dažiem šī lauka pētījuma rezultātiem.

2009. g. administratīvās reformas rezultātā Daugavpils novads aptver teritoriju gar Daugavas abiem krastiem, apvienojot 19 pagastus. Daugava sadala novadu divās daļās ne tikai fiziski, bet arī uzkrātās un mantotās kultūrtradīcijas ziņā. Daugavas labā krasta materiālo un nemateriālo kultūru uzturējuši un uztur galvenokārt Latgales katoļticīgie latvieši (latgalieši), bet kreisā krasta kultūra ir vairāku etnosu ar dažādu konfesjonālo piederību veidojums.

Daugavas kreisā krasta Daugavpils novada teritorija administratīvi ietilpusi dažādos

valstiskos veidojumos. 1237. g. Romas pāvesta legāts bīskaps Vilhelms jeb Viļums (*Wilhelmus/Wilhelm von Modena*) piešķīra šo apvidu līdz ar Sēliju Zemgales bīskapijai. 1561. g., Livonijas ordeņa valstij sabrūkot, šis novads “uz mūžīgiem laikiem” tika piešķirts Kurzemes un Zemgales hercogistei, bet 1795. g. tas nonāca Krievijas ietekmes laukā un tika iekļauts Kurzemes guberņā.² Kreisā krasta teritorijas daļa (sākot no Sventes pagasta līdz Grīvai) līdz Otrajam pasaules karam ir bijusi piederīga Ilūkstes apriņķim. Kultūrvēsturiski tai ir piederība Sēlijai, taču divu ekspedīciju laikā tikai daži no intervētajiem atzina, ka izjūt sevi kā sēļus jeb sēliešus. Formāli, ietilpstot Daugavpils novadā, tā varētu tikt uzskatīta par Latgali. Taču arī šī piederība intervijās netika konstatēta. Gandrīz visiem divu ekspedīciju laikā Daugavas kreisā krasta teritorijā intervētajiem cilvēkiem bija grūtības nosaukt reģionālo piederību. Gandrīz katram šī piederība ierobežojās ar dzimto ciemu vai pagastu. Tā ir parādība, kuru nevienā citā Latvijas novadā nav izdevies atrast. Arī Daugavpils novada Daugavas kreisā krasta pagastu iedzīvotāji vienmēr varēja droši pateikt, kas viņi ir. Parastā viņu atbilde bija “Mēs esam latgalieši.”

Konfesionālā kultūrbagātība

Abas Daugavpils novada daļas vieno katoliskās tradīcijas spēcīga klātbūtne. Daugavas labā krasta teritorijas katoliskā kultūrmantojuma daļa ir veidojusies vairāku gadsimtu garumā, kamēr šeit pastāvēja Polijas politiskā un līdz ar to arī ideoloģiskā dominance. Formāli tas aptver laika posmu no 1569. g. (Latgale Polijas–Lietuvas kopvalsts sastāvā) līdz 1772. g., kad Latgale tika iekļauta Krievijas impērijas sastāvā. Realitātē Polijas ideoloģiskā ietekme — vismaz uz katoļu baznīcu un caur to uz iedzīvotāju prātiem un pasaules uztveri — pastāvēja līdz Otrajam pasaules karam. Polisko līniju Latgales katoļticībā uzturēja un, kā liekas, noslēdza tās arhibīskaps metropolīts Antonijs Springovičs (1876–1958). Cariskās

Krievijas laikā katoļticībai tika likti dažādi šķēršļi, mēģinot Latgales latviešus pievērst pareizticībai. Tas neizdevās.³ Nākamais lielais pārbaudījums gan priesteriem, gan draudzēm, gan kultūras darbiniekiem bija padomju laiki⁴, par kuriem samērā daudz stāstīja arī aptaujātie Daugavpils novada gadus vecākie iedzīvotāji.

Mūsdienās katoļi atjauno savus dievnamus un ceļ jaunus. 2006. g. Demenes pagastā, izremontētājā Zemgales dzelzceļa stacijas ēkā tika atklāta Zemgales Svētā Krusta pagodināšanas baznīca, kas līdz tam atradās dievkalpojumiem nepiemērotās telpās. Pirms Otrā pasaules kara Zemgale bija Latvijas robežstacija, pavisam tuvu Lietuvas teritorijai.

Paralēli katoļticībai, kopš Daugavpils tagadējā novada teritorija līdz ar pārējo Latgali nonāca un atradās Krievijas impērijas sastāvā, sāka pieaugt pareizticības garīgais iespaids. Tai netika likti šķēršļi arī Latvijas pirmās brīvvalsts laikā. Savukārt padomju okupācijas laikā pareizticību, līdzīgi kā citas konfesijas, apkaroja.

Nozīmīga vieta Daugavpils novada konfesionālajā kartē ir vecticībniekiem, daļa no kuriem šajā teritorijā apmetusies jau kopš 17. un 18. gs., kad bēga no reliģiskajām vajāšanām Krievijā.⁵ Cariskās Krievijas laikos vecticībnieki atradās nelegālā vai puslegālā stāvoklī, jo vara priekšrocību deva pareizticībai. Tikai 20. gs. sākumā varas attieksme pret vecticībniekiem kļuva pielaidīgāka, atļaujot tiem oficiāli reģistrēt savas draudzes. Latvijas pirmās brīvvalsts laikā attieksme pret vecticībniekiem bija pozitīva, par ko liecina valsts atbalsts viņu draudzēm:

“Izveidojoties Latvijas valstij, vecticībnieku organizācijas un draudzes tika dažādi atbalstītas: jau 1921. gadā no valsts budžeta vecticībnieku biedrībām tika izdalīti 200 000 rubļu, nākamajā gadā — 300 000 rubļu. Katru gadu vecticībnieku draudzes saņēma valsts finansiālo atbalstu, varēja ar atlaidēm pirkt būvkokus lūgšanu namu celtniecībai un

remontam, kā arī saņēma zemes īpašumus no zemes valsts fonda.”⁶

Ekspedīcijas laikā 2016. g. intervējām Skrudalienas pagasta Voitišķu vecdicībnieku draudzes priekšnieci Kirkoru Rumjancevu (dz. 1936). Viņa uzreiz nošķīra krievu vecdicībniekus no pārējiem krieviem: “*Moskalji ostalisj v Rossiji, my beglyje.*” (Moskaļi palika Krievijā, mēs esam izbēdzēji.)⁷

K. Rumjanceva stāstīja par vecdicībnieku pūlēm saglabāt draudzi. Pēc viņas stāstītā, līdz karam draudzē bijuši 3500 (!) locekļi. Daļa pēc Otrā pasaules kara izsūtīti, daļa aizklīdusi uz Rīgu, pēdējās desmitgadēs — uz Vāciju un citur. 1996. g. atvērts jauns lūgšanu nams, bet ir grūtības atrast līdzekļus tā uzturēšanai un reliģisko kulta priekšmetu aizsardzībai. 1998. g. vienā naktī no lūgšanu nama tikušas nozagtas 47 ikonas, vērtīgs evaņģēlija izdevums un citas sakrālas vērtības. Nekas no tā nav atrasts.

K. Rumjancevas ģimenē padomju laikos neviens nav stājies ne pionieros, ne komjaunatnē, ne komunistiskajā partijā. Pati kolhozā strādāja par galveno grāmatvedi, aicināta stāties partijā, bet nedarījusi to. K. Rumjancevas dzīvesbiedrs Stefans Rumjancevs arī ir vecdicībnieks. Ģimenē trīs pieaugušas meitas, viena no tām precējusies ar katoli, pārējās ar vecdicībniekiem. Sarunā K. Rumjancevai nebija svarīgi konkrētizēt znata — katoļa — tautību, svarīgi bija norādīt tikai uz viņa reliģisko piederību. K. Rumjancevas vecākiem bija senlaicīgi personvārdi — Vassa un Firss. Pašas bērniem personvārdi kaut arī seko slāvu kultūrtradīcijai, tomēr vairs nav vecdicībniekiem specifiski (Zoja, Nadežda, Nataļja).

Pirms Otrā pasaules kara bija gandrīz neiespējami precēties vecdicībniekam ar katoli, luterāni vai pareizticīgo. Konfesiju robežas bija stingri iezīmētas. Pat pēc kara (apmēram līdz 1960./1970. gadu mijai) vecāki un radi iebilda pret tādām laulībām. Tā Silenē intervētā vecdicībniece Jeļena Lazdiņa (dz. 1921) stāstīja, kā 1962. g. precējusies ar lu-

terāni Augustu Lazdiņu. Abiem tās bija otrās laulības. Vīrs bija padomju varas represētais (astoņi gadi izsūtījumā Sibīrijā). Viņas radi iebilda ne tāpēc, ka represētais, un ne tāpēc, ka latvietis, bet tāpēc, ka luterānis. Paļāvībā Dievam Jeļena Lazdiņa stāstīja un rādīja ekspedīcijas dalībniekiem sagatavoto t. s. bērpu pūru, viņa arī iekopusi sev nākamo kapa vietu, sagatavojusi kapa plāksnīti: “*Toljko grob jeshcho ne hochu, zapylitsja.*” (Tikai šķīrstu vēl negribu, saputekļosies.)⁸

Visā Daugavpils novadā vecdicībnieku draudzes joprojām ir stipras un saliedētas, tāpat kā katoļu draudzes.

Kā šķiet, visasāk padomju vara vērsās tieši pret uniātiem jeb grieķu katoļiem. Lai saprastu, kāpēc, ir nedaudz jāielūkojas uniātisma vēsturē. Pēc kristīgās baznīcas šķelšanās Rietumu un Austrumu atzaros, vairākus gadsimtus abu atzaru pārstāvji nespēja atrast kopējus saskares punktus. Tikai 1596. g. Brestā tika izstrādāta t. s. Brestas ūnija: sinodē Kijevas metropolīts un ukraiņu–baltkrievu baznīcas bīskapi paziņoja par vienotību ar katoļu baznīcu. Tika izveidoti pamati grieķu-katoļu baznīcai tagadējās Ukrainas, Baltkrievijas teritorijā, arī Latgales reģionā. Uniāti jeb grieķu katoļi apvienoja sevī gan katolisko, gan pareizticīgo sākotni. Uniātisma pamatā bija katoļu teoloģija un bizantiskais rituāls.⁹ Uniāti pakļāvās Romas pāvestam kā baznīcas galvam. Vajadzības gadījumā viņi drīkstēja pieņemt Svēto Komūniju Romas katoļu baznīcā, to pašu tika ļauts darīt arī Romas katoļiem uniātu baznīcā. Konkrētu pētījumu par uniātisma vēsturi Latvijā nav daudz. Arheologi pētījuši Jēkabpils baznīcas un tām piederošās 17.–18. gs. kapsētas, tai skaitā uniātiem kādreiz piederīgās.¹⁰ Par uniātu darbību apkopojušus ziņojumus veidojuši 20. gs. 90. gados atjaunotās uniātu baznīcas pārstāvji.¹¹

Uniātu vēsture Latvijā lielās līnijās ir līdzīga tai, kāda tā bijusi Baltkrievijā un Ukrainā. Uniāti bija pilnībā atkarīgi no Krievijas caru un viņu vietvalžu ikbrīža nostājas. Katrīna II

1780. g. izdeva pavēli, saskaņā ar kuru uniātiem bija labprātīgi jāpāriet pareizticībā vai katoļticībā. Labprātība tā bija tikai teorijā, realitātē “Katrinas II valdīšanas laikā ar varu pareizticībā tika pārkrustīti vairāk par 3 miljoniem uniātu. Pēc tam visas uniātu eparhijas, atskaitot Baltkrievijas (Polockas), tika likvidētas.”¹² Latgalē šajā laikā uniāti pārsvarā tomēr pārgāja katoļticībā, ne pareizticībā. Savukārt Katrinas II pēctecis Pāvels I deva uniātiem pilnu brīvību, un uniātu rindas atkal jūtami pieauga. Nākot 1825. g. pie varas Nikolajam I, uniātu vajāšanas atsākās no jauna:

“1834. gadā no uniātu baznīcām tika izņemtas visas viņu dievlūgšanas grāmatas un tika pavēlēts turpmāk lūgties pēc pareizticīgo grāmatām (...) Uniātu mācītājus, kas atteicās pāriet pareizticībā, saslēgtus važās, aizdzina uz Sibīriju.”¹³

Aleksandra II valdīšanas laikā uniātu vajāšanas turpinājās. Tie, kas nevēlējās pāriet pareizticībā, glābās, labprātīgi pārceļoties uz dzīvi Sibīrijā vai uz Krievijas vidieni. Nav nejaušība, ka Latgalē, tāpat kā Ukrainā un Baltkrievijā, vairums baznīcu, kas kādreiz piederējušas uniātiem, pēc tam ir nonākušas pareizticīgo pārziņā. Pareizticīgo baznīca, iespējams, tāpēc, ka tā gandrīz vienmēr ir bijusi par ciešu sadarbību ar varas struktūrām un tiekusies pati piedalīties prātu pārvaldīšanā, attiecībā pret uniātiem bijusi labākajā gadījumā rezervēta. Savukārt katoļiem sadarbība ar uniātiem pārsvarā ir bijusi auglīga un savstarpējā tolerancē veidota.¹⁴

Tikai neatkarīgās Latvijas laikā uniātu darbība mūsu valsts teritorijā atjaunojās. Savu palīdzīgo roku te pielika katoļu mācītājs Boļeslavs Sloskāns.¹⁵ Arī pēc kara, atrodoties trimdā Beļģijā, viņš iespēju robežās palīdzēja uniātiem. Nozīmīga loma uniātu darbības uzturēšanā bija arī katoļu marijāņu tēvam Bronislavam Valpitram (1899–1976). B. Valpitr bija birituālists, varbūt tieši tāpēc 1939. g. viņam tika uzticēta uniātu garīgā aprūpe, tai skaitā Daugavpilī — tagadējā Svētā Pētera katoļu baznīcā, kā arī Jaunavas Mari-

jas bezvainīgās ieņemšanas baznīcā. Atjaunotajā Daugavpils uniātu draudzē viņš īsā laikā apvienoja ap 2000 ticīgo. Jāpiezīmē, ka Latvijas pirmās brīvvalsts laikā bijušajā Ilūkstes apriņķī, daļa no kura tagad iekļauta Daugavpils novadā, bija 6% uniātu.¹⁶ 1948. g. B. Valpitr tika notiesāts uz 25 gadiem ieslodzījumā. Tikai pēc Staļina nāves spriedums tika mīkstināts, un tāpat kā daudzi citi represētie, viņš 1956. g. varēja atgriezties no Sibīrijas Latvijā. Latvijā viņš turpināja kalpot nomaļās katoļu draudzēs, jo par uniātismu padomju laikā nevarēja būt ne runas.¹⁷

Pašlaik Latgalē uniātu draudze darbojas Daugavpils Grīvā — 2005. g. iesvētītā grieķu katoļu draudzes kapelā, kurā kalpo draudzes priesteris Konstantīns Markovs.

Uniātu baznīca 17.–18. gs. piedzīvoja īstu uzplaukumu Augšzemē ar grāfu Ziberģu labvēlību. Augšzemē līdz 1839. g., kad uniāti varmācīgi tika iekļauti pareizticīgo baznīcas sastāvā, pastāvēja deviņas uniātu baznīcas un divi klosteri (Ilūkstē un Jēkabpilī). Jēkabpilī uniāti ienākuši pēc pilsētas dibināšanas 17. gs. beigās vai — pēc citām ziņām — 18. gs. pirmajā pusē. Kurzemes un Zemgales hercogistes laikā 18. gs. uniāti bija Kaplavā, Červonkā, Jakubovā, Saliēnā, Fabianovā. 19. gs. sākumā grieķu-katoļu baznīca tika uzcelta arī Skrudalienā un Kščovā: “Tā kā visas draudzes (atskaitot to, kas Jēkabpilī) atradās Kurzemes guberņas Ilūkstes apriņķī, tad bieži šo apriņķi dēvēja par uniātu pusi.”¹⁸

Latgale nonāca Krievijas sastāvā 1772. g. pēc Polijas sadalīšanas, Kurzeme — 20 gadus vēlāk, 1795. gadā. Kā vienā, tā otrā gadījumā uniātus drīz pēc šo teritoriju pievienošanas Krievijai pakļāva vajāšanām. Kad cara valdība aizliedza uniātus, viņi pārsvarā pārgāja katoļticībā. Tā 1836. g. no 880 Saliēnas uniātu draudzes locekļiem puse pārgāja katoļos.¹⁹

Daugavpils novada Saliēnas, Vecsaliēnas, Skrudalienas un Demenes pagastos, t. i., vietās, kur kādreiz bija spēcīga uniātu reliģiskā

darbība, diemžēl vairs nav ne tikai uniātu baznīcu (tās savā laikā atdotas vai nu katoļiem, vai pareizticīgajiem), bet arī atmiņu par piederību šai baznīcai. Nevienš no intervētajiem nebija neko dzirdējis ne par uniātiem, ne citā vārdā — par grieķu katoļiem.

Ja uniātiem jāatdzimst no pelniem, tad luterāņiem it kā nebūtu jāiziet šāds pilns atdzimšanas cikls, jo evaņģēliski luteriskā baznīca ir pietiekami spēcīga visā Latvijā.²⁰ Bet, diemžēl, ne Daugavpils novadā, kur līdz Otrajam pasaules karam tai bija stabila vieta bijušajā Ilūkstes apriņķa teritorijā. Uz luterāņu klātbūtni garīgās tradīcijas veidošanā mūsdienās nereti norāda tikai un vienīgi baznīcu ēkas. Medumu pagastā par luterāņu kādreizējo klātbūtni liecina Ēģiptes baznīcas (celtas 19. gs. sākumā) izdemolētais grausts. Iekonservētā stāvoklī tukšas un pamestas stāv Demenes (celta 19. gs. beigās), Kalkūnes pagasta Berķeneles (arī Birķenele, celta 19. gs. sākumā) evaņģēliski luterisko baznīcu ēkas. Ar lielām pūlēm dzīvību velk Vecsalienas pagastā celtā Sīķeles luterāņu baznīca:

“Luterāņu draudze savu mūra baznīcu Sīķelē sāka celt 1819. gadā; tā iesvētīta 1823. gadā. Ap 1830. gadu Sīķelē bijis arī prāvesta iecirknis. 1879. gadā baznīcu paplašināja, tai uzbūvēja arī torni. Turpmāk dievnama ēka saglabājās bez ievērojamām pārbūvēm, kaut abu 20. gadsimta pasaules karu laikā tā tika postīta.”²¹

2016. g. ekspedīcijas laikā intervējām Ludmilu Valdemāra meitu Isajevu (dz. Čuriška, 1932), kas dzīvo Skrudalienas pagastā. Viņas vecāki bija piederīgi Sīķeles luterāņu draudzei. Pēc kara ticības lietas vairs nebija aktuālas: “Poterjala i veru i *valodu* svoju.” (Pazaudēju i ticību, i savu valodu.)²²

Atjaunota Daugavpils Mārtiņa Lutera evaņģēliski luteriskās baznīcas (iesvētīta 1893) darbība. Padomju laikos tur bija ierīkota noliktava, vēlāk boksa skola. 1994. g. luterāņu draudze savu īpašumu atguva, bet bija jāpaiet vēl desmit gadiem, līdz 2005. g. baznīcu varēja iesvētīt no jauna.

Pirms kara, 20. gs. trīsdesmitajos gados, luterīciegie bijušajā Ilūkstes apriņķī sastādīja 9% (sal. pareizticīgie — 6%, uniāti 6%), kas bija gan krietni mazāk nekā katoļu (56%), vecticībnieku (17%), bet pietiekoši, lai būtu pamanāmi.²³ Savukārt bijušajā Daugavpils apriņķī luterāņi veidoja 13%.²⁴ Tas bija pamanāms garīgs spēks, kas, diemžēl, pēc Otrā pasaules kara tika sagrauts. Kā telefonintervijā teica mākslas vēsturniece Rūta Kaminska: “Luterāņi mērķtiecīgi tika izskaloti ārā. Pierobeža tika iztīrīta fiziski, nepaliekot gandrīz nevienam no pirmskara iedzīvotājiem.”²⁵

Ekspedīciju laikā mums izdevās sastapt un intervēt pavisam nedaudzus no evaņģēliski luteriskajai baznīcai piederīgajiem. Salienas pagastā tā bija Zenta Buķe (dz. Cīrule, 1948) un viņas vīrs Jānis. Abi latvieši, bet pat savstarpēji nerunā vairs latviski. Intervija norisinājās krievu valodā. Zenta mācījusies skolā ar krievu mācībvalodu, abi ar vīru skatās Krievijas TV kanālus. Par reliģisko dzīvi neinteresējas, tā ir nogriezta līdz ar viņu vecāku aiziešanu mūžībā.

Starp retajiem izņēmumiem var minēt Ritvaldu (dz. 1930) un Zeltu (dz. 1927) Retzobjus Salienas pagastā. 1949. g. viņu ģimenes izsūtīja uz Omskas apgabalu Krievijā. Izsūtījumā abi iepazinās un apprecējās:

“Līdz karam te bija daudz luterāņu, bet katoļi, vecticībnieki, pareizticīgie bija mazākā skaitā. Tagad ir otrādi.”²⁶

Salienas pagasta luterāņiem tuvākā ir Kaplavas pagasta Vecbornē celtā Bornes baznīca.²⁷ Pirms kara pagasts ietilpa Ilūkstes apriņķī, bet tagad ir Krāslavas novadā:

“Padomju laikā logi tika izdauzīti. Varas pārstāvji pieprasīja, lai draudze atdod baznīcu valstij. Draudze neatdeva, pretojās. Kad draudzes priekšnieks nomira, tad Ritvalds pārņēma to darbu, bet es kļuva par baznīcas kasieri. Tagad uz dievkalpojumiem salasās tikai kādi 10–12 cilvēki. Vairāk luterāņu te nav palicis.”²⁸

Pirms kara šajā teritorijā (īpaši Daugavpilī, bet arī pierobežas miestos) bija samērā

daudz jūdu ticībai piederīgo. Tā pēc Skrudalienas pagasta pašpārvaldes Betijas Ivanovas sniegtās informācijas Silenē (senāk — Borovka) līdz Otrajam pasaules karam pāri par 80% iedzīvotāju bija ebreji. Vācu okupācijas laikā viņi tika nogalināti:

“Visus ebrejus ezera krastā nošāva. Viņu senči te bija dzīvojuši kopš 18.gs., kopš Kurzemes un Zemgales hercogistes laikiem.”²⁹ “Pirmajā pasaules karā ebrejus kā neuzticamus pavalstniekus deportēja uz Iekšējās, daļa no viņiem, karam beidzoties, atgriezās. Bet vācu laikā viņus visus apšāva.”³⁰

Valodu kultūrbagātība

Par tādu var runāt, šķiet, tikai līdz pagājušā gadsimta četrdesmitajiem gadiem, kad līdzaspastāvēja latviešu literārā valoda un latgaliešu izloksnes, poļu, lietuviešu, krievu, baltkrievu valoda, un jidišs. Jau 19. gs. beigās (1897), raksturojot Daugavas kreisajā pusē llūkstes apriņķī dzīvojošos latviešus, etnogrāfs S. Novickis rakstīja, ka viņi ir ļoti apdāvināti, jo “bez savas mātes valodas runā vēl krieviski, poliski, leitiski un buldurē pat vāciski”.³¹ Vēl 20. gs. sākumā, līdz Latvijas neatkarības iegūšanai, Daugavas kreisā krasta teritorijā nozīmīga loma bija vācu muižniecībai un vācu kā saziņas valodai. Tā, piemēram, Skrudalienas pagastā atrodas Šēnheidas jeb Šengeidas muiža (*Schönheyden*), kas piederēja baltvācu Engelhartu dzimtai. Tajā pašā pagastā atrodas Bruņenes jeb Bruņu muiža (*Brunnen*), kas līdz 1920. g. Latvijas agrārājam reformai bija Līvenu dzimtas īpašums. Vecsalienas pagastā ir Vecsalienas (*Alt-Salensee*) jeb Červonkas (*Czerwonka*) muiža, kas piederējusi Hānu dzimtai. Salienas pagastā ir Dermontu-Sivicku dzimtai piederējusi Jaunbornes (*Neu-Born*) muiža.³² Visās tajās līdz pirmās brīvvalsts laikiem skanējusi vācu valoda.

Otrais pasaules karš kardināli mainīja valodu situāciju. Tika izsūtīti samērā daudzi no vietējiem kreisā Daugavas krasta iedzīvotājiem (latvieši un citu tautību pārstāvji). To

vietā ienāca baltkrievi, kuriem bija ļoti zema nacionālā un valodas apziņa. Ienāca krievi, kuriem savukārt bija ļoti augsta savas valodas pašpietiekamība.³³ Padomju oficiālā nacionālā politika tika vērsta uz nacionālo un lingvistisko unifikāciju. Skolas ar latviešu valodas apmācību tika slēgtas, pirmskara mazākumtautību skolas netika atjaunotas. Dzīve tika ievirzīta krievu valodas slīdēs. Atšķirībā no Daugavas kreisā krasta, Daugavas labā krasta pusē Daugavpils novada iedzīvotāji lielā vairumā ir saglabājuši gan latgalisko izloksni, lietojot to savstarpējā saziņā, gan brīvi ar mums ekspedīciju laikā runāja latviešu literārajā valodā. Savukārt ar Daugavas kreisā krasta iedzīvotājiem intervijas bija iespējamās gandrīz tikai un vienīgi krievu valodā, lai gan intervēto etniskā izcelsme visbiežāk bija latviska, poliska vai baltkrieviska, nevis krieviska. Rakstā koncentrēsimies uz intervijām Daugavas kreisajā krastā, jo tieši šo Daugavpils novada daļu rusifikācija skārusi visvairāk.

Divdsmitā gadsimta 60.–70. gados šeit no Baltkrievijas, glābroties no reliģiskajām vajāšanām, uz dzīvi ieradās samērā daudz Baltkrievijas katoļu. Viena no viņām ir Alina Čuriška (dz. 1929). Dzimusi Braslavas rajonā, istajā vārdā Elžbeta, bet te — lai vienkāršāk — iesaukta par Alinu. Tie, kas no Baltkrievijas ieradās, pārsvarā bija ar neskaidru tautības apziņu (baltkrievs? polis?), bet ar ļoti skaidru ticības pārliecību. Alina *alias* Elžbeta bija starp nedaudzajiem, kurai ir skaidrība par savu ģimeni un kaimiņiem, kas bija Baltkrievijā:

“My poljskoj very. Tam v nashej derevne vse poljaki byli. Doma v detstve my razgovarivali na poljskom.” (Mēs esam poļu ticības. Tur pie mums ciemā visi bija poļi. Mājās bērnībā mēs sarunājāmies poliski.)³⁴

Te jāpiezīmē, ka Braslavas rajons, kur dzimusi E. Čuriška, līdz Otrajam pasaules karam piederēja Polijai. Tāpēc nav brīnums, ka, varmācīgi pievienoti PSRS, pēc Otrā pasaules kara viņi sajuta apdraudējumu savai reliģiskajai identitātei un meklēja dzīvesvietas, kur

šis apdraudējums nebūtu tik liels. Čuriškas ģimene Latvijā ir kopš 1967. gada. E. Čuriška precējies divreiz, abas reizes ar latviešiem, luterāņiem. Valodu gan nav iemācījusies, jo padomju laikos pēc tās nebija vajadzības. Bērni — Ina un Jānis — kristīti katoļu baznīcā.

Piemēru tam, kā latviešu valoda padomju laikā zaudējusi savas pozīcijas, bija vairāk nekā pietiekami. Daži raksturīgākie — ilustrācijai.

2016. g. Demenes pagasta Pokropišķu skrajciemā tika intervēta Anna Bagdzeviča (dz. 1933). Intervija noritēja krievu valodā. Abi viņas vecāki bija Latgales latvieši (Antons un Rozālija). 1956. g. Anna apprecējās ar Pjotru, kas bijis polis no Lietuvas. Zīmīgi, ka viņa māsas, kas palikušas Lietuvā, pēc pases datiem — lietuvietes. Gan Anna, gan Pjotrs Bagdzeviči — abi katoļi, bet ar krievu kā ģimenes valodu. Anna mācījusies Demenes pagasta Zemgales septiņgadīgajā skolā. 30. gados mācības tajā notika latviešu valodā. Bet jau tūlīt pēc kara tā kļuva par skolu ar krievu mācību valodu. Annas ģimenē izaudzināti pieci bērni, visi mācījušies skolā ar krievu mācībuvalodu: "Bērni visi runāja krieviski — pat ar savu latviešu vecmāmiņu."³⁵

2016. g. tika intervēta arī Antoņina (Teodora) Stelmaka (dz. 1939). Intervija tāpat notika krievu valodā. Īstajā vārdā viņa ir Teodora Stelmaka, dzimusi Kļadra. Apzināti pieņēmusi personvārda maiņu no katoļu tradīcijā pieņemtā personvārda Teodora uz padomju laikos saprotamāku Antoņina. Viņas tēvs ir bijis lietuvietis, māte baltkrieviete, abi — katoļi. Viņas vecāki pēc Pirmā pasaules kara no Lietuvas pārcēlušies uz Latviju. Pati viņa atbilstoši pasē ierakstītajam ir baltkrieviete, bet baltkrievu valodu neprot. Antoņinas vecākajai meitai pasē ir ieraksts — poliete, diviem jaunākajiem bērniem — baltkrievi.

2016. un 2017. g. intervējām polieti Viktoriju Sivačovu (dz. 1928) Silenē (Skrudalienas pag.). Viņas valodu zināšanas (īpaši dziesmās, ar kurām viņa dāsni dalījās) bija

apbrīnojamas. Ekspedīcijas dalībniekiem viņa dziedāja poļu, latviešu, baltkrievu, vācu dziesmas. Izglītību ieguvusi pirmskara posmā latviešu valodā. Mājās — līdz karam — sarunvaloda bijusi poļu. Pēc kara visa publiskā saziņa notikusi krievu valodā. Poliski — tikai baznīcā un lūgšanu grāmatās.

Poļu valodu, kas līdz Otrajam pasaules karam Daugavas kreisajā krastā mājās skanēja jo bieži, ekspedīcijas laikā tikpat kā nedzirdējām. Retie izņēmumi bija cilvēki, kas sasnieguši astoņdesmit vai deviņdesmit mūža gadus. Viena no šādām ģimenēm bija Demenes pagastā dzīvojošie Juzefa Paršuta un Vitolds Gretovičs. Viņam tā ir trešā, viņai otrā laulība. Abi brīvi runāja poliski, baznīcā lūdzas poļu valodā, prot poļu, latviešu dziesmas dziedāt. Lielī Latvijas patrioti, viņu pieredzē vislabākie gan kā lauksaimniecībā nodarbinātajiem, gan kā ticīgiem cilvēkiem bijuši K. Ulmaņa laiki.

Poļu valoda ekspedīciju laikā apsekotajās mājās eksistē vairs tikai kā lūgšanu valoda ģimenē un Daugavpils novada katoļu baznīcās, kur reizi vai vairākas reizes mēnesī dievkalpojumi līdzās krievu un latviešu valodai notiek arī poliski. Tā, piemēram, Skrudalienas pagasta poliete Juzefa Pisecka (dz. 1931) stāstīja, ka ģimenē samērā agri pārgājuši uz krievu valodu, bet lūgties turpinājuši poļu valodā.

Ne tikai poļu valodas, bet arī pirmskara un pēckara situācijas laba pārzinātāja bija Demenes pagastā dzīvojošā poliete Leonīda Minkeviča (dz. 1936): "Tikai 19. gs. beigās poļi drīkstēja iegādāties zemi, ko vectēvs arī iegādājās te, Demenes pagastā. Mani vecāki prata brīvi ne tikai runāt, bet arī rakstīt un lasīt poliski. Līdz karam visi apkārtnes poļi te runāja poliski. Jau padomju laikos vienās bērēs kāda sieviete teica, ka tur, kur vairāk par diviem cilvēkiem, tur labāk ir runāt krieviski. Uz ko es teicu, ka mēs taču esam poļi."³⁶

Zīmīga bija ekspedīcijas dalībnieku tikšanās un saruna ar Vecsalienas pagasta iedzīvotāju, luterticīgo latvieti Lolu Bērziņu (dz. 1926). Viņa apzinās, ka ir latviete, lai gan

viņas mazbērns vairs nerunā latviešu valodā. Ar meitām sarunājoties vēl latviski, bet ar saviem suņiem — tikai krieviski: “Te apkārt visi krievi. Kad aiziešu mūžībā, lai ir kas manus suņus apkopj un sarunājas viņiem saprotamā valodā.”³⁷

Līdzīgs stāsts ir arī par Helēnu un Jāni Kukjaņiem, kas savstarpēji sarunājas krievu valodā. Jānis beidzis četrklasīgo skolu Červonkā latviešu valodā, pēc tam turpinājis mācības Skrudalienas skolā — jau krievu valodā: “*Matj u menja latyshka, otec — katolik.*” (Māte man latviete, bet tēvs katolis.)³⁸

Demenietis Eduards Kokins (dz. 1937), kuram ģimenē visi latvieši un pats latvietis, spēj sarunāties tikai krieviski. Gados jaunie ekspedīcijas dalībnieki — studenti, kas viņu intervēja, teica, ka viņš sapratis viņu latviski uzdotos jautājumus un viņi apmēram sapratuši viņa krieviskās atbildes. Krievvalodīgajā vidē padomju laikos E. Kokina ģimenē pārgājuši uz krievu kā saziņas valodu.

Krieviete Jeļena Lazdiņa no Silenes otrajā laulībā bija apprecējusi latvieti Augustu Lazdiņu:

“Razgovarivali s muzhem po-russki. On so svojim synom po-latyshski, no kogda ja pristustvovala, pereshli na russkij.” (Ar vīru mēs sarunājāmies krieviski. Viņš ar savu dēlu latviski, bet kad es biju klāt, tad pārgāja uz krievu valodu.)³⁹

2016. g. ekspedīcijas laikā bija arī daži kuriozi lingvistiska rakstura gadījumi. Ekspedīcijas dalībniece, maģistrante Dace Micāne-Zālīte, vienā no vakara semināriem stāstīja, ka kādā mājā īpašnieks kratījis ar nūju, nelaidis iekšā un “pasūtīja mūs, pat nesaprātām, kādā īsti valodā.”⁴⁰

Vācu okupācijas laikā ir bijusi apmācība arī baltkrievu valodā. Tā jau pieminētā Silenes iedzīvotāja Viktorija Sivačova stāstīja, ka viņa kara laikā vienu gadu skolā mācījusies baltkrievu valodā. Atskaitot baltkrievu tautasdziesmas, ko dziedāja V. Sivačova, mums neizdevās apzināt nevienu runātāju baltkrievu valodā. Vēl 60. gados Šenheidā (Skrudalie-

nas pagasts) dzīvojusi Antoņina Dubanis (?), kas pratusi baltkrievu valodā aizrunāt rozi. V. Sivačovai viņa palīdzējusi izveseļoties, skaitot lūgšanas baltkrieviski.⁴¹

Daugavas kreisā krasta pusē intervijas (neatkarīgi no intervējamā tautības) latviski varēja notikt tikai tajos retajos gadījumos, kad intervējamais bija apguvis latviešu valodu skolā pirmās brīvvalsts gados vai vācu okupācijas laikā. Tā Skrudalienas pagasta iedzīvotāja Anastasija Krasovska (dz. Janovska, 1931) — pareizticīgā — sarunājās ar ekspedīcijas dalībniekiem skaistā, izkoptā latviešu literārajā valodā:

“Skolā sāku iet pirmās Latvijas laikā. Pēc kara, kad turpināju, mācības bija jau krievu valodā. Ar tēvu, kas bija luterānis un apmeklēja Daugavpils luterāņu baznīcu, bērnībā runāju latviski, ar mammu, kas bija krieviete — krieviski.”⁴²

A. Krasovska, runājot latviski, lietoja arī vārdus, kas mūsdienās netiek lietoti. Tā, piemēram: “Naktī bija liela šauja.” (Naktī bija liela apšaude.)⁴³ Starp retajiem latviski runājošajiem bija arī Jānis Kravčiks (dz. 1939), kas dzīvo pussabrukušajā Bruņenes muižā:

“Piedzimu Paņemūnē, esmu polis, katolis, ne jau krievs. Tēvu nezīnu, neesmu redzējis. Māte bija Ludviga Kravčika, poliete. Ienāca Latvijā 1939. gadā kā laukstrādniece. Iemācījās runāt latviski. Līdz 1972. gadam dzīvojām lecavā. Te, kad atbraucām, ganiņu kolhoza govīs. Mana sieva ir poliete. Divi bērni mums — Ina un Ivars. Ina te dzīvo, Ivars Cesvainē. Ģimenē gan runājam krieviski.”⁴⁴

Daugavas kreisā krasta pagastos lingvistiskā situācija ir apmēram līdzīga, proti, visos tajos dominē krievu valoda. Piemēram tikai viens — Skrudalienas pagasts, kura centrs ir Silene. Kā stāstīja pagasta pašpārvaldes vadītāja Betija Ivanova: “Silene ir daudz nacionāla — latvieši — 6%, krievi — 58%, baltkrievi — 17%, poļi — 16%, pārējie — tatāri, ukraiņi un citi.”⁴⁵ Savstarpējā saziņa kopš padomju laikiem notiek krievu valodā. Pašas Betijas Ivanovas ģimenes stāsts ir

tikpat raibs: vecmamma no tēva puses bija 1939. g. no Polijas iebraukusi kalpone, kas apprecējās ar krievu. Savukārt Betijas mātes radī bija no latviešiem. Vecmamma bijusi privātskolotāja valsts prezidenta Jāņa Čakstes bērniem. Viņas vīrs (Betijas vectēvs) bijis luterāņu mācītājs Siķeles luterāņu draudzē. Betijas mamma apprecējusi krievu, pašai Betijai vīrs ir no Ukrainas. 1990. g. Betija Ivanova stājās darbā robežsardzē, latviešu valodu nav pratusi. Bet dzīves vajadzība piespiedusi iemācīties. Tagad Betija Ivanova runā nevainojamā latviešu valodā: “Ja vajag, visu var izdarīt!”⁴⁶ Nevainojama latviešu valoda ir arī Demenes pašpārvaldes vadītājai Valentīnai Gadzānei, kura tikai 1993. g. — darba vajadzības spiesta — sāka runāt latviski. Valodas situāciju Demenes pagastā V. Gadzāne raksturoja sekojoši:

“Te ļoti daudz baltkrievu, ir arī lietuvieši, poļi, latvieši, bet visi sazinās krievu valodā, jo Zemgales skolā mācības bija tikai krievu valodā, tagad tā ir bilingvāla. Līdz karam bija tikai latviešu valodā. Lielākā daļa pagasta iedzīvotāju ir katoļi un vecticībnieki, un tad tikai nāk pareizticīgie.”⁴⁷

Carnikavā dzīvo Salienas pagastā 1921. gadā dzimušais Arvīds Blūzmanis: “No bērības atceros, ka apkārt dzīvoja daudz latviešu, bet arī poļu, bija arī krievi — vecticībnieki. Lielu daļu latviešu 1941. gadā izveda, palikušie, paši glābjoties, aizbrauca prom. Arī no vietējiem vecticībniekiem un poļiem cilvēkus izveda. Skolā mums bija latviešu valoda. Visi krievi runāja latviski, skolā ātri iemācījās.”⁴⁸

Ekspedīciju laikā vairākkārt sastapāmies ar cilvēkiem, kuriem nepatika viņiem pašē ierakstītie personvārdi. Tā katoliete Felicija Lesko (dz. 1928) no Vecsalienas pagasta sacīja, ka viņai nepatīkot pašas vārds, jo latvieši viņu saukuši nevis par Felīciju, bet par Pelīti. Kādai citai sievietei nepatika, ka viņai dots vārds Jadviga, vēlas, lai sauc par Irīnu. Sieviete vārdā Glikērija pārdēvējās par Galīnu. Elžbeta, kā jau tika minēts, kļuva par Alīnu. Vecticībniece Miropeja ikdienā kļuva

par Mironiju. Šis šķietamais kuriozs tomēr norāda uz dziļākām saknēm cilvēku apziņā. Viņi — dažs iebaidīts, dažs laika modei līdzī skrejošs — negribēja atšķirties no padomju laikā dominējošajām lingvistiskajām rusifikācijas vēsmām. Izdevīgāk un drošāk bija neatšķirties — ne ar personvārdu, ne ar saziņas valodu, ignorējot senču valodas un ticības piederību. Ticību klusībā paturēja katoļi un vecticībnieki, kurpretim pareizticīgie un luterāņi padomju laikos centās (ar retiemi izņēmumiem) aizmirst.

Tradicionālās kultūras vērtība

Konfesiju garīgo mantojumu mūsdienās sāk novērtēt arvien vairāk, turpretī laicīgo kultūrmantojumu daudzi neuzskata par kaut ko saglabājamu. Te vietā būtu citēt ekspedīcijas dalībnieces, ASV latvietes Brigitas Vīksniņas stāstīto par ASV un Latvijas latviešu atšķirīgo kultūrvērtības izpratni, kas gan attiecas uz 90. gadiem, bet, kā šķiet, joprojām ir aktuāla:

“Stopiņos gaidīja atbraucam radus no Austrālijas. Kārtīgi izpucēja mašīnu, lai var aizvest parādīt Latviju pa smuko. Kad radi atbrauca, viņi lūdza, lai tos izved pa Latvijas lauku ceļiem. Latvijas radi bija neizpratnē, kā var patikt braukt pa putekļainiem, neasfaltētiem ceļiem.”⁴⁹

Spēcīgāka laicīgo kultūrvērtību apziņa saglabājusies Daugavpils novada Daugavas labās puses krastā, kuru, kā jau minēts, pārsvarā apdzīvo Latgales latvieši jeb latgalieši. Kaut arī šo Daugavas pusi pēc kara tāpat skārušas deportācijas, izmaiņas iedzīvotāju etniskajā un konfesionālajā sastāvā, tomēr iedzīvotāju pamatkodols ir saglabājies. Tas ļāvis gan padomju laikos, gan jo īpaši kopš neatkarības atjaunošanas atdzimt arī tradicionālās kultūras vērtību apziņai. Daugavpils novada kultūras pārvalde sadarbībā ar Skrīndu dzimtas muzeju 2016. g. izdevusi autoru kolektīva sagatavotu grāmatu “Viensētu koka arhitektūras savdabība Dienvidlatgalē”.⁵⁰ Kas ir īpaši nozīmīgi — šajā krājumā apzinātas ne

tikai nozīmīgākās koka ēkas, bet savākti arī sētu stāsti, ko papildina bagātīgi un kvalitatīvi koka arhitektūras paraugu fotoattēli.

Vaboles pagastā darbojas etnogrāfiskais ansamblis "Vabaļis" (vad. Iveta Skrinda), un tas kopj gan garīgo (katolisko) dziesmu mantojumu (tai skaitā psalmu dziedāšanu), gan laicīgo, sākot no tautasdziesmām un beidzot ar kolhoza laiku folkloru.

Daugavpils novadā, kā varējām ekspe-dīciju laikā pārliecināties, tiek arvien vairāk domāts par tradicionālās kultūras vērtību saglabāšanu un izstādīšanu muzejos (Skrindu dzimtas muzejs Vabolē, Naujenes novadpēt-niecības muzejs, Raiņa māja Berķenelē, Slu-tišķu vecticībnieku lauku sēta–muzejs u. c.). Latgaliskais un vecticībnieciskais ir redzams un sajūtams, bet, piemēram, Daugavpils no-vada poļu kultūras nospiedums vēl nav ne pietiekami apzināts, ne izcelts. Tas nav pār-metums, jo, lai izceltu no padomju virskārtas dziļāk ieslēpto polisko, baltkrievisko, specifis-ki krievisko, lietuvisko vai latvisko, nepiecie-šams liels padomju uzslāņojumu attīrīšanas darbs.

Ja labajā Daugavas krastā ļaudis pārsvarā skatās Latvijas TV un klausās Latvijas radio, tad kreisajā krastā galvenie ziņu avoti ir Krie-vijas un Baltkrievijas TV kanāli. Protams, bija arī izņēmumi. Tā sileniete Viktorija Sivačova stāstīja, ka viņa klausoties Latgales radio no Aglonas, skatoties Latvijas TV 1. kanālu un LNT, arī 3. kanālu, Baltijas kanālu krievu va-lodā, arī Krievijas un Baltkrievijas TV plašā spektrā.

Pirmās brīvvalsts laikā gan latvieši, gan cittautieši abos Daugavas krastos svinēja Jā-ņus, slepus to turpināja arī padomju gados. Pēc neatkarības atgūšanas kolektīvas svinē-šanas un tradīciju prieks gājis mazumā. Dau-dzi darbaspējīgā vecumā kopš 90. gadu otrās puses devušies pārtikušākas dzīves meklēju-mos uz Vāciju, Angliju, Īriju u. c. Nomaļie pa-gasti kļūst tukši. Nepietiekamas ekonomiskās rosības apstākļos arī kultūras rosība ir ierobe-žotos apjomos. Šķiet, ka zināma sarosīšanās

Daugavpils novadā saistīta ar visas Latvijas sarosīšanos, sagaidot valsts simtgadi. Tā 2017. g. 4. maijā Demenē, Latvijas Dienvidu punktā, noritēja vērienīgs pasākums "Apskauj Latviju".

Rakstā apzināti netika skarta, ne aplūkota Daugavpils. Pēc 2009. g. Latvijas teritoriālās reformas Daugavpils novads ir pats par sevi un pilsēta pati par sevi. Protams, nevienam no novada nav liegts apmeklēt Daugavpils podnieku rīkotos pasākumus vai Rotko mu-zeju, vai Daugavpils teātri. Kāda kultūras pasākuma apmeklējums Daugavpilī parasti nozīmē formālu iesaisti (skatītājs, klausītājs), kurpretim pasākumi novadā parasti saistīti ar katra vai gandrīz katra līdzdalību.

Daži kopsecinājumi

Daugavpils novads ietver divas kultūras ziņā pagaidām maz savstarpēji korelējošas daļas. Viena no tām atrodas Daugavas labajā krastā, otra — kreisajā krastā. Pirmajā domi-nē latgaliski latviskais, tās iedzīvotājiem nav problēmu savas piederības apzināšanā (lat-galieši, latvieši, katoļi). Otrā gan konfesionāli, gan etniski ir saraibināta. Pirmskara posmā spēcīgajai luterāņu kopienai nav turpināju-ma. Aprauta atmiņa un izpratne par pirmās brīvvalsts laikā atjaunoto uniātu baznīcu. Do-minē katoļi un vecticībnieki, kas ir galvenais šis Daugavpils novada daļas vienojošais fak-tors. Pēdējos gados skolās ieviestā bilingvālā izglītība bez valodas vides nav devusi kaut cik vē-rā liekamus rezultātus. Daugavas kreisajā krastā joprojām dominē krievu kā saziņas valoda — gan publiskajā, gan ģimenes sa-skarsmē, neatkarīgi no runātāju etniskās pie-derības. Ļoti vāja šeit ir valstiskuma apziņa un neskaidra reģionālā piederība. Toties ļoti spēcīga lokālā piederības sajūta (mēs — si-lenieši; mēs — demenieši u. tml.). Daugav-pilī ir reģistrētas 56 skolas, un tikai vienā no tām skolēni līdzās vispārizglītojošiem priekš-metiem var smelt zināšanas par minoritātes kultūru, tā ir J. Pilsudska Daugavpils valsts poļu ģimnāzija. Daugavpilī ir gan Krievu

vidusskola — licejs. Paliek gan jautājums, vai tajā akcentēta Latvijas krievu kultūras tradīciju apguve. Daugavpilī ir viena mākslas un viena mūzikas skola. Daugavpils novadā ir 36 skolas, Naujienē un Špoģos ir arī mūzikas un mākslas skola. Nevienā no tām nav akcentēta novada iedzīvotāju etniskā, reliģiskā piederība. Valsts ir gan šķirta no baznīcas un etniskās piederības pārlika izcelšana, kā liecina 20. gs. pieredze, galējībās ne pie kā laba nevar novest. Taču te ir runa par citu — tur, kur cilvēkiem nav neviena cita pieturas punkta, kā tikai rūpes par personisko labklājību, ir ļoti grūti veidot pilsonisku sabiedrību. Pilsonis nav kulturāli amorfa būtne tikai ar noteiktu sociālo funkciju apjomu. Katram pilsonim ir individuālā vēsture, pilsoņu kopām — reģionālā vēsture, kurā satvara punkti ir garīgā un laicīgā kultūra tās pārmantojamībā.

Kultūrukrājums un iniciatīvas, kas vērojamas Daugavpils novada labajā krastā, veido pavisam noteiktu reģionālas dabas pienesumu (latgaliskums, katoliskums, latviskums, folklorā un garīgā kultūra) Latvijai. Kreisais krasts ir kultūrbagāts (poliskais, baltkrieviskais, lietuviskais, vāciskais, latviskais, krieviskais līdz ar katolisko, luterisko, vecticībnieku, uniātu, pareizticīgo u.c. garīgo klātpienesumu), bet šī bagātība padomju varas gados ir nonivelēta un būtu aktualizējama.

Avoti un piezīmes

- ¹ *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*. Ed. by A. Barnard and J. Spencer. London & New York: Routledge, 2002. P. 136.
- ² Dunsdorfs E. *Latvijas vēsture. 1710–1800*. Sundbyberg: Daugava, 1973. 165. lpp.; Jakovļeva M., Mieriņa A. Robežas un administratīvais iedalījums Latvijas teritorijā 18. gs. Grām.: *Latvijas zemju robežas 1000 gados*. Sast. A. Caune. Rīga: LVI apgāds, 1999. 132., 142. lpp.
- ³ Kempis Fr. *Latgalieši*. Rīga: D. Zeltiņa ģenerālkomisijā, 1910; Bukšs M. *Latga-*

ļu atmūda. Idejas un ceļas. [Minhene]: Latgaļu izdevniecība, 1976.

- ⁴ *Bīskapa Julijana Vaivoda dienasgrāmata. 1962–1982*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība, 2010; Seiļš S. *Dienasgrāmatas. 1924–1979*. Daugavpils: Saule, 2016.
- ⁵ Podmazovs A. *Vecticība Latvijā*. Rīga: FSI, 2001.
- ⁶ Baženova M., Kļešņina L. Daugavpils rajona vecticībnieku arhitektūras mantojums un tā saglabāšana. Grām.: *Latvijas materiālās kultūras mantojuma saglabāšanas problēmas*. Rakstu krājums. Sast. A. Gavriļins. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2008. 60. lpp.
- ⁷ Kirkora Rumjanceva, Skrudalienas pagasts, 2016.12.07. (intervēja J. Kursīte).
- ⁸ Jeļena Lazdiņa, Silene, 2016.13.07. (intervēja J. Kursīte).
- ⁹ *A Guide to the Eastern Code: A Commentary on the Code of Canons of the Eastern Churches*. Ed. by Nedungatt George. Rome: Oriental Institute Press, 2002.
- ¹⁰ Engīzere A., Muižnieks V., Rudoviča V., Zariņa G. Jēkabpils 17.–18. gadsimta iedzīvotāji pēc arheoloģisko un bioarheoloģisko pētījumu rezultātiem. Sk. internetā (2017.05.05.) http://www.lvi.lv/lv/LVIZ_2013_files/3numurs/V_Muiznieks_A_Engizere_G_Zarina_V_Rudovica_Jekabpils%20_%20LVIZ_2013_3.pdf
- ¹¹ Sk. piem.: Plenne F. Katoliki vizantijsko-slavjanskoj tradīcijā. Sk. internetā (2017.05.05.) <http://www.griekukatoli.narod.ru/index13.html>; Priede A. Katoliskās Baznīcas ritu bagātība. Sk. internetā (2017.05.05.) <http://www.kvestnesis.lv/index.php/garigai-dzivei/lasitajs-jauta/1508-kbrb1>
- ¹² *Iz istoriji uniatskoj cerkvi*. Gomelj: SOZH, 1993, s. 41.
- ¹³ Turpat, s. 42.
- ¹⁴ *Orthodox Constructions of the West*. Ed. by George E. Demacopoulos and Aristotle

- Papanikolaou. New York: Fordham University Press, 2013. Pp. 28–29; 35.
- ¹⁵ Plenne F. Katolīki vizantijsko-slavjanskoj tradīcijai. Sk. internetā (2017.05.05.) <http://www.griekukatoli.narod.ru/index13.html>
- ¹⁶ *Latviešu konversācijas vārdnīca*. Rīga: A. Gulbja apgāds, 1931–1932, 7. sēj., 12580. sl.
- ¹⁷ Tēvs Bronīslavs Valpītrs MIC (1899–1976). Sk. internetā (2016.15.11.) <http://www.mariani.lv/personas/t-bronislavs-valpitr/>
- ¹⁸ Plenne F. Katolīki vizantijsko-slavjanskoj tradīcijai. Sk. internetā (2017.05.05.) <http://www.griekukatoli.narod.ru/index13.html>
- ¹⁹ Turpat.
- ²⁰ Feldmanis R. *Latvijas baznīcas vēsture*. 2. izd. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2011; Latvijas luterāņu dievnamu šodiena. Sast. Ojārs Spārītis un Vilnis Auziņš. Rīga: Nordik, 1999.
- ²¹ Kaminska R., Bistere A. *Sakrālās arhitektūras un mākslas mantojums Daugavpils rajonā*. Rīga: Neputns, 2006. 204. lpp.
- ²² Ludmila Isajeva, Skrudalienas pagasts, 2016.13.07. (intervēja J. Kursīte).
- ²³ *Latviešu konversācijas vārdnīca*. Rīga: A. Gulbja apgāds, 1931–1932, 7. sēj., 12580. sl.
- ²⁴ *Latviešu konversācijas vārdnīca*. Rīga: A. Gulbja apgāds, 1928–1929, 3. sēj., 4800. sl.
- ²⁵ Rūta Kaminska, Rīga, 2017.23.09. (telefonintervēja).
- ²⁶ Ritvalds Retzobis, Salienu pagasts, 2016.08.10. (intervēja D. Kreiere, J. Kursīte).
- ²⁷ Par to sīkāk: Spārītis O. *Bornes baznīca*. Rīga: autorizdevums, 2000.
- ²⁸ Zelma Retzobe, Salienu pagasts, 2016.08.10. (intervēja D. Kreiere, J. Kursīte).
- ²⁹ Sīkāk sk.: Stranga A. Ebreji Baltijā. *No ienākšanas pirmsākumiem līdz holokaustam*. 14. gadsimts — 1945. gads. [Rīga]: LU žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 2008, 292.–577. lpp.
- ³⁰ Betija Ivanova, Silene, 2017.08.10. (intervēja D. Kreiere, J. Kursīte).
- ³¹ Novickis S. *Par latviešiem Ilūkstes apriņķī*. Rīgas Latviešu Biedrības Zinību komisijas Rakstu krājums. Jelgava, 1897, Nr. 11. 69. lpp.
- ³² *Latviešu konversācijas vārdnīca*. Rīga: A. Gulbja apgāds, 14. sēj., 1936, 28051.–28097. sl.
- ³³ Par krieviem Latvijā sīkāk sk.: Volkovs V. *Krievi Latvijā*. Rīga: FSI, 1996; Apine I., Volkovs V. *Latvijas krievu identitāte: vēsturisks un socioloģisks apcerējums*. Rīga: FSI, 2007.
- ³⁴ Elžbeta Čuriška, Skrudalienas pagasts, 2016.14.07. (intervēja J. Kursīte).
- ³⁵ Anna Bagdzeviča, Demenes pagasts, 2016.14.07. (intervēja I. Čekstere).
- ³⁶ Leonīda Minkeviča, Demenes pagasts, 2017.4.08. (intervēja R. Ķipurs, J. Kursīte).
- ³⁷ Lola Bērziņa, Vecsalienas pagasts, 2016.13.07. (intervēja K. Rotbaha).
- ³⁸ Jānis Kukjānis, Vecsalienas pagasts, 2016.13.07. (intervēja I. Čekstere).
- ³⁹ Jeļena Lazdiņa, Silene, 2016.13.07. (intervēja J. Kursīte).
- ⁴⁰ Dace Micāne-Zālīte, Silene, 2016.14.07.
- ⁴¹ Sīkāk par baltkrieviem Latvijā sk.: Jēkabsons Ē. *Baltkrievi Latvijā 1918.–1940. gadā*. *Latvijas Vēstures Žurnāls*, 2001, Nr. 4, 104.–133. lpp.; Apine I. *Baltkrievi Latvijā*. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmijas Filozofijas un socioloģijas institūts, 1995.
- ⁴² Anastasija Krasovska, Skrudalienas pagasts, 2016.14.07. (intervēja I. Barovskis, J. Kursīte).
- ⁴³ Turpat.
- ⁴⁴ Jānis Kravčiks, Skrudalienas pagasts, 2016.14.07. (intervēja I. Barovskis, J. Kursīte).
- ⁴⁵ Betija Ivanova, Silene, 2016.08.10. (intervēja D. Kreiere, J. Kursīte).

⁴⁶ Turpat.

⁴⁷ Valentīna Gadzāne, Demene, 2016.08.10. (intervēja D. Kreiere, J. Kursīte).

⁴⁸ Arvīds Blūzmanis, Carnikava, 2016.15.09. (intervēja J. Kursīte).

⁴⁹ Brigita Viksniņa, Silene, 2016.15.07.

⁵⁰ *Viensētu koka arhitektūras savdabība Dienvidlatgalē*. Sast. A. Lazdāne, L. Zeltiņa. Daugavpils novada Kultūras pārvalde, Skrindu dzimtas muzejs: 2016.

Par autori

Janīna Kursīte ir Latvijas Universitātes profesore folkloristikā, LZA īstenā locekle. Monogrāfisku pētījumu par latviešu folkloru, tradicionālo kultūru un literatūru autore. Kopš 1999.gada kopā ar LU studentiem regulāri veic lauka pētījumus Latvijas novados, kā arī apzinot latviešu diasporu ārzemēs.

About the author

Janīna Kursīte is a professor of the University of Latvia (UL), Full Member of the Latvian Academy of Sciences. Author of monographs about Latvian folklore, traditional culture and literature. Since 1999, together with students of the UL, has regularly performed field studies in various regions of Latvia as well as studied Latvian diaspora abroad.

DIVERSE CULTURAL RICHNESS OF LATGALE IN THE PERSPECTIVE OF TIME AND SPACE

Janīna Kursīte

janina.kursite@lu.lv

Summary

Key words: *Daugavpils Municipality, ethnic, confessional, regional and national belonging*

The article is based on audio and video materials obtained by scientists of the University of Latvia and the University of Daugavpils during the traditional cultural expeditions in the period 2016–2017 and on the author's individual study of the audio interviews recorded during the research trips to Daugavpils Municipality. Daugavpils Municipality covers two historically different territorial units, which are separated by the River Daugava. Until the Second World War, the left bank of the Daugava belonged to Ilūkste District, but the right bank belonged to Daugavpils District. The inhabitants of the Right Bank have clear ethnic, confessional, regional and national consciousness. The ethnic, religious, and social composition of the inhabitants of the left bank has dramatically changed during the Soviet period, and this has led to a very complex overall situation, which is analyzed in detail in the article.